

דף לד

'בשופעות מתוך י"ג לאחר י"ג לאחיובי אינהו, מתוך י"ב לאחר י"ב לחיובי אינהי'. רש"י פרש שלפני היותם גדולים מסרו קידושין שיחולו לכשיגדלו, ומיד כשנעשו גדולים חלים האיסורים האיסורים (אשת איש, אשת אה, אחות אשה) בבת אחת. והקשו הראשונים על פירוש זה, איך מועיל מעשה שעשה בעודו קטן שאינו בר קידושין?

וכתב במשנה למלך (הל' אישות ד, ז), שלשיטת רש"י אכן מועיל מעשה הקטן לכשיגדיל כיון שאינו אלא מחוסר זמן, וזמן – ממילא הוא בא. ואינו דומה לנכרי המקדש אשה 'לאחר שאתגייר' ששם הוא מחוסר מעשה הלכך נחשב כדבר שלא בא לעולם.

ומהר"ח אור זרוע כתב בתשובה (קסז) שמועילה שליחות הקטן לכשיגדיל, ובקטן שהגיע לעונת הפעוטות שממכרו מכר וכו'.

ויש מתרצים שרש"י כאן פירש דברי רב לשיטתו שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכרבי מאיר ולכך יכול הקטן לקדש לכשיגדיל, אבל לפי מה שאנו נוקטים אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אינו יכול (ע' שער המלך מכירה כב, ט; אבני מלואים מג, א. וע"ע בחדושי הרמב"ן).

ואף התוס' שהקשו, יש מפרשים שאין קושיהם משום הקדושין אלא משום שאין קטן עושה שליח. ומפרשים שבוה נחלקו רש"י ותוס', האם מופלא הסמוך לאיש עושה שליח אם לאו. ע"ע נודע ביהודה תנינא אה"ע נב נד; הר צבי.

ויש לתמוה הרי קטן אינו 'בר דעת' ולכאורה אין כל תוקף למעשהו, וכשם ששוטה שקידש לא יועילו קידושו לאחר שנשתפה, הוא הדין בקטן. [ואכן המהרש"ל דחה בשתי ידיים פירוש זה: 'וחלילה, ואל תשגיח בו אפילו להחמיר כיון שאין מעשה קטן כלום, לא לקדש ולא לעשות שליח עד שיגדל'].

ובחזון איש (אה"ע סא) פרש כוונת רש"י [שלא כר"ח או"ז והמשנה-למלך] שסמוך לזמן שנעשה גדול נתן קידושיו, וכששקעה החמה של שנתו הי"ג עדין עסוקין היו באותו ענין, והעדים לפניהם וכסף הקידושין קיים, והיות ולא חזרו בהם, חלים הקידושין מיד כשגדל כאילו המעשה נעשה עתה.

ויש מי שכתב שלא נמצא בגמרא בפירוש שהסיבה שאין קידושין או קנינים לקטן היא מפני שאין בו דעת, שאף שאמרו חרש שוטה וקטן לאו בני דעה הם, כל שעושה מעשה ומחשבתו ניכרת מתוך מעשהו – מה שעשה עשוי, אלא הסיבה שאין בכוחו לקדש ולקנות היא שכשם שדיני התורה, המצוות והאיסורים, לא נאמרו אלא לגדולים, כך גם הקנינים והקידושין אבל אין החסרון בעצם המעשה אלא בחלות הדין. ובכך מובנת שיטת רש"י שמעשה הקטן בכחו להחל קידושין לאחר שגדל (קהילות יעקב כה, ע"ש שהאריך בדבר. וע"ע באריכות בשו"ת נודע ביהודה תנינא אה"ע נב-נד).

א. הרמב"ן הקשה על פרש"י כיצד יתכן לצמצם שיביאו כולם סימני גדלות באותה שעה בדיוק [ואין לומר שהביאו שערות קודם שמלאו להם שנותיהם וכשהגיע הזמן הרי ממילא כולם גדולים באותה שעה – כי הלא להלכה שערות שלפני הזמן אינן סימני גדלות אלא שומא בעלמא]. ולכאורה אין מובנת הקושיא הלא כשם שאנו דנים כל אדם שכשהגיע לשלש עשרה שנה דינו כגדול מיד בשקיעת החמה ומוציא אחרים במצוות ידי חובתם [מדין חוקה דרבה], אם כן יש לנו לדון כמו כן על ארבעתם, שכולם נעשו גדולים בהגיע זמנם. וכן כתבו הרשב"א והריטב"א שלאחר שבדקנום וראינו שהם גדולים, דנים שהיו גדולים למפרע בתחילת היום.

וכפי הנראה דעת הרמב"ן היא שאין לסמוך על חוקה זו להקל בדאורייתא וכמו כן לחייב חטאת על פי אותה חוקה, שזו קולא בהבאת חולין בעזרה, ועל כרחך צריך עדות ובדיקה שהם גדולים באותה שעה, ועל כן הקשה שזה דבר שבנמנע (וע"ע שב שמעתתא ה, טז-יז; שו"ת בית זבול ח"ב כו, יז).

ב. ע"ע קובץ שעורים כתובות אות קצד; חדושי הגרנ"ט (השלם) קז; קרני ראם (שבסוף המסכת, מהרא"מ טויבש) על התוס' ב"ב קנו. ואולם יש שפרשו אחרת כוונת התוס' – ע"ש בהגהות חת"ס; חו"א אה"ע קיד, יח.

והיא אין אשה מתעברת בביאה ראשונה... ואין לומר שמשנתנו מדברת בבעולות, שאם כן היה לו לתנא לחלק בגדולות עצמן בין בעולות לבתולות, ולא בין קטנות שאינן ראויות לילד לגדולות (מהדורא בתרא. והעיר שם לפי זה על תירוק הגמרא שבעלו ושנו, ועדיין קשה לפלוג וליתני בדידה. ושם כוונת הגמרא שכיון ששייך עיבור בבעלו ושנו, שוב גזרו בכל אופן לענין המתנה אף בביאה אחת. וכן צידד בהר צבי, והמאירי לא נקט כן. וע"ע רש"ש). וכבר הקשו כן הראשונים (ערמב"ן ועוד), והריטב"א תירץ שמן הסתם משנתנו מדברת בבתולות צנועות שלא נבעלו, שהן לא היו בקיאים בבעליהם ולא הם בנשותיהן, לפיכך באו לידי שגגת חילוף. ומהר"ם מרוטנבורג (מובא בתורא"ש) תירץ שמדיוק לשון משנתנו 'ובשעת כניסתן לחופה החליפו' משמע שרק אז חייב חטאת משום אשת איש, ולא מקודם לכן, וזה מפני שמדובר בבתולות שעד שנכנסו לחופה דינם כנערה המאורסה ואינה בכלל אשת איש לחיוב כרת ולא חטאת – כן חידש מהר"ם – ומזה משמע שאין מדובר בבעולה, כי אז גם מקודם לכן היה דינה בחנק כשאר אשת איש, ובכרת וחטאת. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (קסו) כתב שמהר"ם חזר בו מחידושו זה שבנערה המאורסה אין חיוב כרת וחטאת. וע"ע ישרש יעקב, ערוך לנר כאן ובריש כריתות.

– כתבו כמה מן הפוסקים שבזמן הזה נשתנו הטבעים, ואשה מתעברת גם מביאה ראשונה (ע' נוב"י אה"ע קמא כב, תנינא לא; חת"ס אה"ע ח"א ו; תשורת ש"י תנינא עב). ויש שכתבו שאף חז"ל לא דברו אלא על הרוב אך יש מיעוט שמתעברות (שו"ת שיבת ציון עג. וע' בהגהות מלוא הרועים כאן; שו"ת תורה לשמה תנא; שו"ת משנה הלכות קצו-ח ועוד).

עוד בסוד אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, ע' קדושת לוי ויגש (עה"פ ונתתם חמישית); ספר הפרשיות ר"פ תצוה – 'טמיר ולא נעלם'.

(ע"ב) 'תמר באצבע מיעכה, דאמר רבי יצחק: כל מועכות של בית רבי – תמר שמן. ולמה נקרא שמן תמר? על שם תמר שמעכה באצבעה'. 'הענין שהיו פורשין בעליהן ללמוד תורה, והיו רוצות להתעבר לשעתן. ויש גורסין: 'מועכות של בית דוד', ומפני שהיו בעליהן יוצאין לצרכי מלכות' (מאירי). 'ואלו ואלו לשם שמים נתכוונו, שהיו רוצות להקים זרע מבעליהן. והיו כשרים וממשפחת כשרים וקדושים, וכדרך שנתכוונה תמר, ולכן נקראות על שמה' (ריטב"א). בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ז) הורה שאין לעשות כן, להסיר הבתולין באופן מלאכותי, אף לאחר הנישואין, אלא אם יש כורח רפואי (וע' עוד בשו"ת ריב"ש קכו; שו"ת תורה לשמה תנא). על דרך הרמז – ע' בספרים הקדושים קדושת לוי ויגש עה"פ ונתתם חמישית; נועם אלימלך וישב ד"ה אלה תולדות.

'כמעשה ער ואונן דכתיב והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה ולא כמעשה ער ואונן דאילו התם שלא כדרכה והכא כדרכה' – משמע שהיו זורים מבחוץ. וצריך לומר שהיה לגמרא לימוד וסמך כלשהו מן הכתובים ששימשו שלא כדרכה (עפ"י מהרש"א. וע' גם במהדורא בתרא). נקטו לפרש 'שחת ארצה' כפשוטו שהיו זורים מבחוץ (וכפרש"י במקרא), ועל כן הקשו מנין ששימשו שלא כדרכה. אך לכאורה היה נראה לפרש לפי הגמרא שכינוי הוא לביאה שלא כדרכה, שזה כהשחתה ארצה. ולדבריהם אפשר שעשו כן כדי להיות כטוהים שלא תתעבר, משא"כ בדש מבפנים חזרה מבחוץ אין הדבר ודאי. שו"ר בפירוש ראב"ע שהביא מבן תמים לפרש כן, ודחאו. וכן כיוון לפירוש זה הרש"ש. וכן נראה מתוך דברי הריטב"א שפירש כן בפשיטות.

'ההיא דאתיא לקמיה דרב יוסף, אמרה לו: רבי, אנא שהיתי אחר בעלי עשר שנים וילדתי. אמר לה: בתי, אל תוציאי לעז על דברי חכמים. אמרה ליה: לנכרי נבעלתי'. פירש הריטב"א: לא נבעלה ממש אלא שנתאוותה לו, ולענין זה המחשבה חשובה כמעשה שלא תהא עקרה. [פירש שלא כמשמעות הפשטנית, שאין מובן מדוע גילתה סרחונה, ומה היה לה להתל כנגד רב יוסף].
ומהרש"ל פירש: 'לנכרי נבעלתי באונס ובעבור שהייתי מצטער בדבר בזכרי אותו המעשה מקרה לא טהור אשר בא לידי ונהניתי מעבירה, וכדי לקבל תשובת המשקל עלי כפי ההנאה באיסור אשר בא לידי, מתוך זה היה דעתי תמיד על הביאה, ולא פסק חוש תאות המשגל מן הרחם וילדתי אף אחר עשר שנים לביאת הגוי'.

והביאו ענין זה כאן בהקשר לדברי משנתנו שנשים שאינן ראויות לילד אין מפרישים אותם מבעליהן, ועל כך אמרו שאשה ששהתה עשר שנים בלא בעל שוב אינה יולדת ואינה צריכה פרישה. ודחה רב נחמן שאין הדבר פסוק שהרי אם בדעתה להינשא יכולה לילד, הלכך צריכה הפרשה שמא היתה דעתה להינשא או נבעלה לנכרי (מהרש"ל).

ככתבם וכלשונם'

'בשלמא אונן – משום 'לא לו יהיה הזרע', אלא ער – מאי טעמא עבד הכי? כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה' –

והי ער בכור יהודה רע בעיני ה' – ... 'כל הבריאה כולה שמה בטחונה באורו של משיח שעתיד לצאת ממך, כי בכור יהודה אתה. יהודה אביך – מלך בלי עס; ואתה – עתיד לרשת מלכות ברוב עם. הכל בוטחים בך, ואתה – כל כך חסר בטחון אתה, שאם מאבד אתה לדעתך יופי מזויב זה, הנך דואג שלא תמצא בחיך שום יופי אחר וטעם טוב בחיים! לא מבטח עוז אתה לבוטחים בך אלא משענת קנה רצוף. לא לחנם נקרא שמך 'ער' – שהוערת מן העולם. ראשון למעורערים אתה בעולם החדש, כערער בערבה, חסר בטחה'...

וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ... לא לחנם נקרא שמו 'אונן'. כי לא טעם עדין טעם של שמחה. אלמלי טעם טעמה של שמחה, מה אכפת לו בין זרע שהוא 'לו' ובין אינו 'שלו' – בין כך ובין כך על ידו העולם נבנה ועל ידו העולם בא על תיקונו. אלמלי אונן היה אלא דורש ומבקש את השמחה בחיים – מה אכפת לו אם הבן הבכור על שם אחיו נקרא, והלא כמה וכמה תולדות אחרות יכול הוא להקים אחר הבכור הראשון, וכולם – על שמו יקראו ועל נחלתו יימנו!
– אין זאת אלא בן אחד בלבד אתה רוצה להעמיד לך, בן יחיד שיתן לך מעט המשך וקיום בחיים, ואולם שמחת החיים לא תוכל לטעום ממנו שכל ימיך יהיו מלאים רוגז ועצב, פחד תמיד וחרדה עליו. ואתה אף אינך שואף לשמחת החיים, טוב לך בעצבונך ובחרדתך תמיד על בנך זה היחיד – כי אונן אתה.

אין שמחה לאדם בחייו, גדולה מן השמחה של זה שהוא רואה את אשתו כגפן פוריה, ובניו כשתילי זיתים סביב לשלחנו; כחו האצור בו וטמיר בקרבו לובש רקמה ובשר ורוח...
למה נתת כל מבטך רק על הבן האחד הראשון? והוא – מה אכפת לך איזה שם יקרא עליו? אכן 'אונן' אתה, נטול שמחה, אין טעם לחיך, כי לא תדע שמחה מה היא! חיים בלי בטחון – אינם חיים; ואילו חיים בלי שמחה – כשרוי בבית האבל תמיד, טוב מהם המות'...

...וללמדך עוד שעיקר מהותו של מעשה ער ואונן – היפוכן של בטחה ושמחה הוא. ואף על פי שאין צריך ראייה לדבר, שממילא משתמע, גם רמז נאה יש לדבר: הפוך אותיות 'ער ואונן' למספרים ויעלה לך מנינם – שלש מאות שמונים ושלוש; והרי זה הוא גם מנין של אותיות 'בטחה ושמחה' – שלש מאות שמונים ושלוש. גימטריא של זה כגימטריא של זה. כלומר: קצהו האחד – ער ואונן, ואילו קצהו השני – בטחה ושמחה. (קטעים מתוך ספר איש וביתו לזקני ר"א כי טוב ז"ל פרק כב)

דף לה

'חילוף לא שכיח'. פירוש, בכל אשת איש שזינתה אין צריך הפרשה והרי אין בה כל תועלת להבחנה בין זרע בעלה לזרע אחר, ורק בכגון משנתנו שלא היתה עדיין עם בעלה ולא אחר כך, תהיה תועלת בהפרשה להבחין בין זרע לזרע, וכיון שמקרה כזה אינו שכיח, אין שייך לגזור בזה בקטנה משום מקרה אחר בגדולה (עפ"י חזון איש קלד).

'אנוסה ומפותה צריכה להמתין שלשה חדשים'. דברי רבי יהודה. רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד. וסתם משנתנו שהצריכה המתנה בנשים שנתחלפו, אתיא לדברי הכל שהרי פירשנו משנתנו בשהוחלפו בטעות ואם כן ודאי לא נתהפכו, ומודה רבי יוסי שבכגון זה צריך המתנה (עפ"י הרי"ף. וכן כתב הריב"ש (בתשובה ריו) אודות פילגש שבאה לינשא, שכיון שידוע שהיא חפצה בבנים ואינה מתהפכת, צריכה המתנה אף לדעת רבי יוסי).

*

'אשה מזנה משמשת במוך כדי שלא תתעבר' – זהו שנאמר בתמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים שהרי המזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר וכל שכן שאינה עושה פעולה להתעבר, והרי תמר היתה בתולה ואינה מתעברת בביאה ראשונה, לכך אמרו וגם הנה הרה לזנונים – בטח זינתה כמה פעמים. לכן אמר צדקה ממני, כי על כן לא נתתיה לשלה בני – שלכן מיעבה באצבע, כדי שתתעבר. (משך חכמה וישב)